

Nem tudom, hogy még valami mondani valóm volna becses levelére.

Köszönetemet megújítva, van szerencsém Uram! Önt üdvözleni.

KOSSUTH LAJOS.

NYILT LEVÉL A »SZÁZADOK« SZERKESZTŐJÉHEZ.

Szíves volt velem közölni nagynevű hazánkfiának, Kossuth Lajosnak a Tört. Társulat segédtitkárához intézett levelét, és megengedni, hogy annak reám vonatkozó részére észrevételeimet közölhessem.

Igénybe veszem e felhatalmazást. Mert magam is nagy súlyt helyezek a levélíró ítéletére, és jól tudom, hogy sok ezren vannak ez országban, kik azt feltétlenül magukévá teszik.

Legkevésbé sem lepott meg az, hogy *Martinovics* életrajza, melyet a »Századok« f. évi első és második füzetében közrebocsátottam, »*kellemetlenül hatott*« reá. Természetesnek találok azt, aminthogy mások is osztoztak ezen kellemetlen érzésben, midőn a kezeimbe jutott adatok világánál szétfoszlott a ködfátyol, mely *Martinovics* személyét boritá, és az újkor eszméiért lelkesülő vértanú helyett, a *valódi Martinovics* tűnt fel előttük.

De K. L. azt hiszi, hogy én nem az igazi *Martinovicsot* állítottam olvasóim elé. Lélektani lehetetlenségnek tartja, hogy »egy oly komisz jellemű egyéniséget, annyi sok jeles hazánkfi. bizalmával tisztelt volna meg, s az eszmék világában mesterének fogadhatott el.« És hivatkozik *Kazinczy Ferenczre*, a ki mindig »nagy tisztelettel szolt« felőle.

Nem tudom, mikép szolt *Kazinczy Martinovicsról* magán társalgásban. De azt tudom, *mikép írt. Kazinczy* nem szeretett *Martinovicsról* szólani. Irataiban is csak egy helyet találunk, melyben ítéletét felőle elmondja: azon nagyérdékű jegyzetekben melyeket *Szirmay Antalnak* »A magyar jakobinusokról« szóló tendentiosus munkájára írt.

Szirmay Martinovicsot romlott jellemű és tudatlan embernek festi. *Kazinczy* erre azt mondja: »*Martinovics pártját nem fogom. Vele soha szövetségben nem állottam, egyszernél többször*

nem láttam, s akkor is roszaan kaptam.» És azután elbeszélvén az esetet, mely 1789-ben Kassán, gróf Török házánál történt, ítéletét így resumálja — szemben Szirmay jellemzésével: »*De ha Martinovics rossz volt is, a feje bizonyosan jó volt, s nemcsak talentuma volt, hanem volt tudománya is.*»

Kossuth továbbá lélektani lehetetlenségnek tartja azt is, hogy oly szabású emberek, mint a milyenek én festem Martinovicsot »az eszmemartyrtság magaslatáig emelkedhessenek,« s úgy haljanak meg, mint Martinovics halt meg.

Élénken sajnálom, hogy nagynevű hazánkfia ítéletét nem függesztette fel, míg dolgozatom befejező része is napvilágot lát. Ez azért késett oly soká, mert tudomásom volt arról, hogy a m. k. belügyminiszterium lépéseket tesz a Martinovics-féle perirományoknak kinyomozására, és remélettem, hogy a nyomozások nem maradnak eredmény nélkül.

Reménységem nem volt egészen alaptalan. A kir. ítéletábla levéltárában egy, a személynök pecsétjével lezárt csomagot találtak, mely néhány hét előtt a belügyminiszter úr jelenlétében felbontatott. A csomag a perre vonatkozó iratokat tartalmazott.

Ezen iratok kétségtelenné teszik, hogy Martinovicsnak magaviselete, melyet elfogatása után tanusított, olyan volt, a milyent — hogy erősebb kifejezést ne használjak — csak gyenge jellemű embertől lehet várni. Nem viselte férfiasan sorsát. Nem titkolta el elvtársait és tervének részeseit, hogy azokat a jövőnek, és általok eszméi diadalra jutásának lehetőségét megmentse.

Ellenkezőleg, azon volt, hogy lehetőleg sokakat compromittáljon. Nem kímélt olyanokat sem, kik, mint a megindított szigorú nyomozások kiderítették, egészen távol állottak tőle és terveitől. Kezembem van azoknak névsora, kiket mint »forradalmárokat« kész volt feláldozni a francia forradalom véres eseményei által felriasztott kormány kíméletlen szigorának. Kezembem van az általa a »Löbliche Hof-Polizeistelle«-hez címzett irat, melyben Verhovác zágrábi püspököt denunciálja, és légből kapott vádakkal halmozza el. Attól tartok, hogy ezeknek elolvasása után K. L. feltétlenül fogja Martinovicsra alkalmazni azt a sújtó ítéletet, melyet levelében feltételesen mond ki reá.

Ezek után még csak arra a felfogásra kell észrevételt ten-

nem, hogy Martinovicsék »a 89-iki (nem az európai beavatkozás szülte 93-iki, hanem a 89-iki) eszmék hajnalának pacsirtái voltak.« Ezen felfogás nem felel meg a tényeknek. Martinovicsék egészen a 93-iki elvek álláspontját foglalták el. És az általok megindított mozgalom lényegesen különböző volt mindazon nemzeti mozgalmaktól, melyeknek hazánk előbb és utóbb színe helye volt.

Kezeim között van a Martinovicsék által terjesztett káték egyike. A negyedik fejezetben előfordul többi között az a kérdés:

»Kik azok, kik az emberi nemzetet elnyomják és igen szükségessé teszik a felzúdulást?«

A válasz így hangzik:

»A különös szabadsággal uralkodó, privilegizált, rendek; u. m. királyok, nemesség, papok stb. A józan okosság úgy nézi ezeket, mint az emberi nemzetek hármasszorát.«

Az ötödik fejezet a királyokról szól; s többi közt ezt a kérdést tartalmazza:

»Vagyon-e jussa egy nemzetnek, hogy a királyokat a királyi székről letaszítsa?«

»A nemzetnek — válaszol a káté — nemcsak jussa vagyon eltörölni a királyokat, hanem tartozik is azt megcselekedni, ha szabad akar lenni, és ha a maga szentséges jussaival élni akar.«

Úgy hiszem, ezek után, és még inkább cikkem befejező részeinek elolvasása után, nem fognak »subjectivitásról« és »a caritas« hiányáról vádolni.

Egyébként szabadjon megjegyezni, hogy jól ismerem a történetíró azon szent kötelességét »ne quid falsi dicat, ne quid veri dicere non audeat.« De nem gondolom, hogy a történetíró fel volna hatalmazva: a »caritas« kedvéért az igazságtól egy hajszálnyira is eltérni.

A történetíró, szerény nézetem szerint, legjobb belátása és lelkének sugallata szerint, *leplezetlenül* tartozik feltárni az igazat és a valót; még ha ezen kötelesség teljesítésében a nemzeti múlt hagyományai is ellentétbe jő.